



Warszawa, 16-12-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

VII.7033.113.2022.AMB/BPK.7033.3.2024.GK

Pan

Dariusz Wieczorek

Minister Nauki

Ministerstwo Nauki

i Szkolnictwa Wyższego

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpływają skargi od doktorantów – byłych uczestników studiów doktoranckich. Zgłaszają oni problemy związane z **dowolnością rozstrzygnięć w kwestii odpłatności** za czynności w przewodach doktorskich i postępowaniach w sprawie nadania stopnia doktora, którymi w części uczelni i jednostek naukowych obciąża się doktorantów, którzy wcześniej przeszli cykl kształcenia na studiach doktoranckich, a obrony rozpraw doktorskich finalizują nie posiadając już statusu uczestnika tych studiów.

Zgodnie z art. 182 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571; dalej: p.s.w.n.), osoba, która ubiega się o nadanie stopnia doktora, stopnia doktora habilitowanego lub tytułu profesora, wnosi opłatę za przeprowadzenie postępowania w tej sprawie. Z kolei ust. 4 wskazanego przepisu stanowi, że opłaty nie pobiera się w uczelni, instytucie PAN, instytucie badawczym lub instytucie międzynarodowym od osoby ubiegającej się o stopień doktora, która złożyła rozprawę doktorską przygotowaną w ramach kształcenia w szkole doktorskiej prowadzonej przez ten podmiot albo przez ten podmiot wspólnie z innym podmiotem

albo z innymi podmiotami, na podstawie art. 198 ust. 5 p.s.w.n.¹. Ponadto ustawodawca przewidział – w uzasadnionych przypadkach – możliwość zwolnienia kandydata do stopnia w całości lub w części z ww. opłaty (art. 182 ust. 5 p.s.w.n.).

Z kolei art. 179 ust. 9 p.w.p.s.w.n. stanowi, że do osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie p.s.w.n., stosuje się odpowiednio przepis art. 182 ust. 4 tej ustawy. Już literalne odczytanie powołanej wyżej regulacji wskazuje, że **wolą ustawodawcy było odpowiednie zastosowanie art. 182 ust. 4 p.s.w.n. nie tylko w odniesieniu do osób posiadających status doktoranta, lecz do szerszego kręgu podmiotów, określonych mianem „osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie”**. Zaznaczenia wymaga, że ustawodawca, chcąc uregulować kwestie dotyczące uczestników studiów doktoranckich, posługuje się w p.w.p.s.w.n. pojęciem „doktorant”. Odstąpienie od użycia tego sformułowania w odniesieniu do kwestii odpowiedniego stosowania art. 182 ust. 4 p.s.w.n., mając na względzie założenie o racjonalności ustawodawcy, pozwala na przyjęcie, że przepis ten znajdzie odpowiednie zastosowanie do szerszego kręgu podmiotów, tj. osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie, bez względu na to, czy stopień doktora uzyskują w trakcie trwania studiów doktoranckich czy już po ich zakończeniu. Wskazana norma **nie wprowadza wymogu posiadania statusu uczestnika studiów doktoranckich w dacie obrony rozprawy doktorskiej**². W mojej ocenie, taka interpretacja prowadzi do **racjonalnych rozwiązań**, które w szerokim zakresie gwarantują **poszanowanie praw zarówno doktorantów, jak i osób, które nie uzyskały stopnia doktora w trakcie studiów**.

Przepis art. 179 ust. 9 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669, dalej: p.w.p.s.w.n.) stanowi o odpowiednim stosowaniu art. 182 ust. 4 p.s.w.n. Przyjmuje się, że odpowiednie

¹ Przepis ten został znolizowany ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1672 ze zm.). Zgodnie z jego wcześniejszym brzmieniem opłaty nie pobierało się w uczelni, instytucie PAN, instytucie badawczym, instytucie międzynarodowym od osoby ubiegającej się o stopień doktora, która ukończyła kształcenie w szkole doktorskiej.

² Por. P. Sobotko, Czy doktorant może być obciążony kosztami postępowania w sprawie nadania stopnia doktora?, „PWN Nauka” 2021, nr 1, s. 20-22.

stosowanie przepisu prawa może polegać na (1) zastosowaniu go wprost, bez żadnych modyfikacji, (2) zastosowaniu go z modyfikacjami, tj. z dostosowaniem do charakteru rozpatrywanej sprawy bądź (3) pominięciu go³. Zaznaczyć jednocześnie należy, że zastosowanie danego przepisu z modyfikacjami bądź niezastosowanie go w ogóle, może mieć miejsce wyłącznie wówczas, gdy przepis, z uwagi na charakter sprawy, należy uznać za bezprzedmiotowy lub nieprzystający do materii, w której miałyby znaleźć zastosowanie⁴. Odpowiednie zastosowanie art. 182 ust. 4 p.s.w.n. oznacza, że przepis ten należy zastosować z najmniejszą modyfikacją, która spełni cel przepisu odsyłającego. Taką modyfikacją jest zastąpienie ukończenia kształcenia w szkole doktorskiej – zakończeniem toku kształcenia na studiach doktoranckich.

Brak jest podstaw do takiego odpowiedniego stosowania art. 182 ust. 4 p.s.w.n., które prowadziłyby do zawężenia kręgu podmiotów, od których nie pobiera się opłaty za przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora. Jak wskazano już wyżej, gdyby wolą ustawodawcy było takie zawężenie, znalazłoby to odzwierciedlenie już w art. 179 ust. 9 p.w.p.s.w.n. Tymczasem **ustawodawca celowo skonstruował przepis w taki sposób, by obejmował on zakresem zastosowania także osoby, które nie uzyskały stopnia doktora w trakcie studiów doktoranckich.**

Należy też podkreślić, że analiza obecnie obowiązujących przepisów wskazuje, że z uwagi na fakt, iż były uczestnik studiów doktoranckich może wszcząć postępowanie o nadanie stopnia doktora na podstawie p.s.w.n. w zasadzie w każdym czasie i nie pobiera się od niego wówczas opłaty za przeprowadzenie przewodu w tym trybie, spełnia bowiem hipotezę art. 182 ust. 4 p.s.w.n. w związku z art. 179 ust. 4 p.w.p.s.w.n., to tym bardziej nie powinno się go obciążać takimi kosztami, jeśli chce uzyskać stopień doktora w przewodzie wszczętym przed dniem 1 maja 2019 r. na podstawie przepisów uchylonej u.s.n.⁵.

Mając na uwadze powyższe, w mojej ocenie, w obecnym stanie prawnym **brak jest podstaw do pobierania opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego albo**

³ Zob. np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 lutego 2014 r., sygn. akt I OSK 2723/13, LEX nr 1449903.

⁴ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 sierpnia 2022 r., sygn. akt II SA/Wa 1963/21, LEX nr 3417740.

⁵ Koszty przewodu doktorskiego (tzw. „stary tryb”) będą niższe z uwagi na udział dwóch recenzentów, a nie trzech – jak w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora. Odmienne stanowisko wydaje się jednak zajmować MN w powołanym wyżej komunikacie z 14 października 2024 r., jednak brak jest w nim bliższego uzasadnienia dotyczącego jego podstaw; stanowisko to nie jest też oczywiście wiążące dla uczelni wyższych.

postępowania w sprawie nadania stopnia doktora od osoby ubiegającej się o stopień doktora, która rozpoczęła studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i zakończyła tok studiów – bez względu na termin wszczęcia postępowania i obrony rozprawy doktorskiej.

Wskazać jednak należy na diametralnie **rozbieżną praktykę stosowania tych norm** przez uczelnie i jednostki posiadające uprawnienia do nadawania stopni naukowych.

Przykładowo:

1. w **Uniwersytecie Warszawskim** w przypadku osób, które w czasie trwania studiów doktoranckich na Uniwersytecie Warszawskim wszczęły przewód doktorski, nie pobiera się opłat z tytułu kosztów przewodu doktorskiego⁶.
2. w **Uniwersytecie Jagiellońskim**, czynności w przewodzie doktorskim dla osób niebędących pracownikami lub uczestnikami studiów doktoranckich Uniwersytetu Jagiellońskiego mogą być prowadzone po zawarciu umowy o pokrycie kosztów przewodu doktorskiego⁷. Z przyjętych na UJ regulacji wynika także, że na osoby ubiegające się o stopień doktora mogą być nałożone – obok rzeczywiście poniesionych wydatków – koszty pośrednie w wysokości 30%, na które składa się 15% kosztów wydziałowych oraz 15% kosztów ogólnouczelnianych⁸. Z zarządzenia regulującego zasady pobierania opłat od byłych doktorantów nie wynika, by opłata mogła być obniżona bądź umorzona. Jednocześnie w „Wytycznych dotyczących finansowania i ewentualnego umorzenia kosztów przewodów doktorskich osób, które utraciły status uczestnika studiów doktoranckich”⁹, nie tylko odmówiono

⁶ § 5 ust. 7 uchwały nr 157 Senatu UW z dnia 29 czerwca 2022 r. w sprawie określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora oraz stopnia doktora habilitowanego na Uniwersytecie Warszawskim (Monitor UW z 2022 r. poz. 159; zm. Monitor UW z 2023 r. poz. 252).

⁷ § 2 zarządzenie nr 41 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 15 czerwca 2018 r. w sprawie finansowania czynności przeprowadzanych w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym i w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, https://bip.uj.edu.pl/documents/1384597/140011508/zarz_41_2018.pdf, dostęp: 29.11.2024 r.. Podstawę prawną do jego wydania stanowił § 27 ust. 4a Statutu Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalonego przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego 7 czerwca 2006 r. ze zm.

⁸ § 3 ust. 1 powołanej wyżej zarządzenia.

⁹

<https://socjologia.uj.edu.pl/documents/15033991/153494867/wersja+uzupe%C5%82niona+19.04.2023+-+wytyczne+dot.+finansowania+umorzenia+koszt%C3%B3w+przewodu+doktorskiego+%283%29.pdf/dbf36d8d-9ba9-46eb-acc0-b80263775e60>, dostęp: 29.11.2024 r.

możliwości zastosowania w odniesieniu do doktorantów „starego trybu” norm prawnych rangi ustawowej, tj. art. 179 ust. 9 p.w.p.s.w.n. i art. 182 ust. 5 p.s.w.n., lecz także jako podstawę prawną dla ewentualnego umorzenia należności doktoranta wskazano art. 55 i 57 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych¹⁰. Pierwszy z przywołanych przepisów stanowi, że „[należności] pieniężne mające charakter cywilnoprawny, przypadające organom administracji rządowej, państwowym jednostkom budżetowym i państwowym funduszom celowym, mogą być umarzone w całości albo w części lub ich spłata może być odraczana lub rozkładana na raty”. Tymczasem uczelnia publiczna nie jest zaliczona przez ustawodawcę do żadnej z wymienionych w hipotezie normy art. 55 kategorii podmiotów tworzących sektor finansów publicznych. Zamknięty katalog tych podmiotów zawiera art. 9 u.f.p., w którym wymienione w art. 55 u.f.p. podmioty są sklasyfikowane w pkt 1, 3 i 7, zaś uczelnie publiczne – jako odrębna kategoria – w pkt 11. Wobec tego do uczelni publicznych nie mają zastosowania przepisy art. 55 i 57 u.f.p.

Pomiędzy omówionymi wyżej skrajnymi przypadkami, dotyczącymi dwóch największych w Polsce uczelni publicznych, znajduje się całe spektrum **rozmaitych rozwiązań** stosowanych przez inne uczelnie wyższe w Polsce. Część zwolniła byłych uczestników studiów doktoranckich z opłat związanych z uzyskaniem stopnia doktora. W niektórych uczelniach problem ten nie jest rozwiązany nawet aktami wewnętrznymi, a rozstrzygnięcia – podejmowane często na niższym szczeblu (w wydziałach, instytutach itp.) – mają charakter uznaniowy. Część uczelni traktuje byłych uczestników studiów doktoranckich jako osoby przygotowujące rozprawy doktorskie w trybie eksternistycznym (art. 197 pkt 2 p.s.w.n.), co oznacza obowiązek uiszczenia

¹⁰ Dz. U. z 2024 r. poz. 1530 ze zm.; dalej: u.f.p.

przez nie opłaty (art. 192 ust. 2 pkt 2 p.s.w.n.)¹¹. **W tych warunkach, przy braku jasnych regulacji, dochodzi do nierównego traktowania doktorantów, bowiem w analogicznych sytuacjach jedni zostają zwolnieni z opłat, a inni nie**¹². W praktyce nie jest wykluczone, że byli doktoranci, od których pobrano opłatę za postępowanie awansowe, będą następnie dochodzić ochrony swoich praw przed sądami powszechnymi.

W związku z powyższym, w sytuacji tak daleko idących rozbieżności interpretacyjnych, **kwestia nieodpłatności przewodów doktorskich i postępowań w sprawie nadania stopnia doktora – w odniesieniu do byłych uczestników studiów doktoranckich – winna zostać wprost uregulowana w ustawie**, tak by nie było wątpliwości, że opłat za postępowanie prowadzone w ramach przewodów doktorskich i postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora dla byłych uczestników studiów doktoranckich, którzy studia te zakończyli nie uzyskując stopnia doktora, nie pobiera się bez względu na to, kiedy obronią rozprawę doktorską.

¹¹ Na taki tryb postępowania wskazywało Ministerstwo Edukacji i Nauki w piśmie z dnia 21 lipca 2022 r., ozn. DN-WAN.750.9.2022.1.PK, skierowanym do Rektora Uniwersytetu w Białymstoku. Stwierdzono w nim, że art. 179 ust. 9 p.w.p.s.w.n. nie obejmuje osób skreślonych z listy uczestników studiów doktoranckich. Odnosząc się do sytuacji tych osób, ubiegających się o stopień doktora zaprezentowano stanowisko, zgodnie z którym: „Postępowanie w sprawie nadania tego stopnia [tj. doktora] powinno zostać [...] wszczęte, przeprowadzone i sfinalizowane w ramach studiów doktoranckich, a nie po ich ukończeniu – jak w przypadku kształcenia w szkole doktorskiej. W sytuacji ukończenia jedynie toku kształcenia na studiach doktoranckich, lecz nieuzyskania w ich trakcie stopnia doktora powinna zostać wydana decyzja o przedłużeniu studiów doktoranckich albo o skreśleniu z listy uczestników studiów doktoranckich. Skreślenie z listy uczestników studiów doktoranckich skutkuje procedowaniem postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w trybie eksternistycznym”. Jedynie na marginesie można zauważyć, że nie wydaje się konieczne skreślanie uczestników studiów doktoranckich z listy doktorantów w sytuacji, gdy wykorzystali przysługujące im przedłużenia czasu studiów, bowiem przedłużenia te były na z góry określony czas – po jego upływie stosunek zakładowy doktoranta wygasa, bez konieczności skreślania z listy doktorantów.

¹² Z informacji uzyskiwanych od doktorantów, kierujących skargi do Rzecznika wynika, że w praktyce kwestia umorzenia opłaty zależy od pozycji promotora rozprawy i jego wsparcia. W sytuacji braku zainteresowania promotora albo jego słabej pozycji w środowisku danej uczelni lub jednostki naukowej, doktorant nie uzyskuje umorzenia należności.

Powyższa kwestia tej tym bardziej aktualna w związku z zamknięciem prowadzonych w pierwszej instancji przewodów doktorskich 31 grudnia 2024 r.¹³ oraz wygaszeniem w tym samym terminie studiów doktoranckich (art. 279 ust. 1 p.w.p.s.w.n.).

Dostrzegając trudne położenie doktorantów, którzy zamiast koncentrować się na pracy naukowej, zmuszeni są do wyjaśniania w ramach uczelni i poza nimi zasad pobierania opłat za przewody doktorskie i postępowania w sprawie nadania stopnia doktora, co generuje także dodatkowy stres, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058 ze zm.), pragnę przedłożyć Panu Ministrowi niniejsze stanowisko w sprawie z prośbą o jego przeanalizowanie oraz rozważenie potrzeby dokonania zmian legislacyjnych. Będę wdzięczny za poinformowanie mnie o zajęтым stanowisku i podjętych działaniach.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

¹³ Kwestia ta była przeze mnie podnoszona już w przeszłości, m.in. w pismach skierowanych do Ministra Edukacji i Nauki: ozn. VII.7033.113.2022.AMB z dnia 6 czerwca 2023 r. oraz ozn. VII.7034.3.2023.AMB z dnia 3 lipca 2023 r., w których ponosiłem m.in., że doktoranci w kierowanych do mnie wnioskach wskazują niezależne od nich czynniki, które wpływające na przedłużenie – bez ich winy – postępowania awansowego. Podobne wnioski wciąż napływają do Biura RPO. Dla przykładu w jednym z ostatnio skierowanych do mnie wniosków doktorant poinformował, że pomimo złożenia rozprawy doktorskiej w dniu 31 stycznia 2022 r., postępowanie dotychczas się nie zakończyło, m.in. z uwagi na chorobę recenzenta.

Podkreślenia wymaga także i to, że **w niektórych uczelniach i jednostkach naukowych wprowadzono bez istnienia ku temu wyraźnej podstawy prawnej maksymalne terminy złożenia przez doktorantów rozpraw doktorskich** – określone na 31 maja albo 30 czerwca 2024 r., blokując tym samym możliwość późniejszego ich przekazania. W **związku z decyzją niektórych uczelni wyższych, część doktorantów przerwało przygotowywanie rozpraw doktorskich z powodu upływu wyznaczonych lokalnie terminów ich złożenia i braku pewności odnośnie do możliwości ich kontynuacji.**

1. **Pani prof. dr hab. Bogumiła Kaniewska**

Przewodnicząca Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich

Biuro KRASP

Uniwersytet Warszawski

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

biuro@krasp.org.pl

2. **Pan mgr inż. Michał Klimczyk**

Przewodniczący Krajowej Reprezentacji Doktorantów

ul. Nowogrodzka 12 lok. 6, 00-511 Warszawa

sekretariat@krd.edu.pl